

УДК 336.741.24 + 004

Н. М. Ільницька,
аспірант кафедри банківської справи,
Ужгородський національний університет

МОБІЛЬНІ ГРОШІ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ГРОШОВІЙ СФЕРІ

На сьогодні серед вчених не існує однозначної відповіді на питання про майбутнє грошей в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій. Як показала практика, існуючі методи розрахунків не в повній мірі задовольняють вимогам інформаційної економіки щодо розробки універсального засобу платежу, який може використовуватися як для потреб реальної, так і віртуальної економіки.

Значне поширення мобільних телефонів за останні роки і бурхливий розвиток інформаційних технологій створює передумови для виникнення мобільних грошей як форми електронних грошей, а також великі можливості для розвитку фінансових послуг на їх основі.

For today there is not a single answer among scientists for a question about the future of money in the conditions of information technologies' swift development. As practice showed, the existent payment methods do not suit completely the requirements of informational economy in relation of the development of universal medium of exchange, which can be used both for the necessities of the real, and virtual economy.

Considerable distribution of mobile telephones in the last few years and stormy development of information technologies creates preconditions for the origin of mobile money as the form of electronic money, and also large possibilities for the development of financial services on their basis.

Ключові слова: інформаційні технології, електронні гроші, мобільні гроші, мобільні фінансові послуги, мобільний банкінг, мобільна комерція.

Keywords: information technologies, electronic money, mobile money, mobile financial services, mobile banking, mobile commerce.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Процеси інформатизації та глобалізації, які можна спостерігати в наш час, сприяють появі нових технологій та удосконаленню існуючих у всіх сферах економіки, в тому числі і в фінансово-кредитній. У грошовій сфері ці процеси проявляються у вигляді розвитку грошових форм з метою підвищення швидкості та зручності здійснення розрахунків, а також з метою уникнення посередництва. Зважа-

ючи на це, в кінці ХХ століття виникли такі поняття, як інформаційна економіка, електронна комерція, електронні (або цифрові) гроші.

В умовах інформаційної економіки змінюється власне розуміння суті грошей, їх зміст та наповнення. З появою всесвітньої інформаційної мережі Інтернет та мобільних пристроїв передачі інформації змінюються вимоги до грошей та їх функцій. У той же час виникають зовсім нові можли-

вості, які дають змогу здійснювати фінансові операції на відстані.

Вельми актуальною сьогодні залишається глобальна проблема, пов'язана із обмеженим доступом населення низькорозвинутих країн до фінансових послуг та високою вартістю останніх. Тому вченими ведеться пошук фінансового інструменту, який зміг би, по-перше, задовольняти зростаючим вимогам інформаційної економіки (універсальності у застосуванні як у межах реальної економіки, так і віртуальної; швидкості здійснення розрахунків; доступності; зручності і т.п.), а по-друге, забезпечити певні соціально-економічні вигоди (донесення фінансових послуг до бідного населення, здешевлення та прискорення здійснення переказів, "виведення" з тіньового обігу деяких фінансових операцій та ін.). Зважаючи на розвиток інформаційних технологій та стрімке поширення мобільних пристроїв передачі інформації, таким інструментом, на думку багатьох економістів, можуть стати мобільні гроші.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ

Безпосередньо питання інформаційної суті грошей та поява нових — електронних (цифрових) — форм грошей розглядаються у роботах М. Фрумкіна, Д. Чоума, П. Бауера, Л. Уайта, В. Достова, Ш. Єгізаряна, Д. Кочергіна, А. Шамраєва, С. Афоніно та ін., а також у дослідженнях спеціалізованих міжнародних установ та організацій¹. А проблеми трансформації суті грошей під дією всезагальної інформатизації досліджено у роботах російських вчених В. Юровицького та В. Жириновського.

Небагато вчених присвятили свої дослідження безпосередньо вивченню суті та моделей функціонування мобільних грошей як різновиду електронних грошей і втілення розвитку інформаційних технологій у грошовій сфері. Серед них — С. Станіцький, С. Криворучко, Б. Дженкінс, Дж. Долан, К. Байд, К. Джакоб, М. Дженсер, Д. Портеус та деякі ін. На сьогодні велику частку досліджень у цій сфері займають звіти спеціалізованих аналітичних груп та установ — Juniper Research, Ernst & Young, International Finance Corporation, International Telecommunication Union та ін., а також центральних банків різних держав світу та Європейського центрального банку. Протягом останніх кількох років було проведено ряд міжнародних саммітів та конференцій, присвячених виникненню та поширенню мобільних грошей, проте вони освітлюють здебільшого технологічну сторону питання². Економічні аспекти проблеми залишаються на сьогодні мало вивченими.

¹ Європейського центрального банку (ЄЦБ), Банку міжнародних розрахунків (БМР), Країни Групи Десяти тощо.

² 3—4 грудня 2009 г. в Москві состоялась первая межрегиональная конференция "Мобильная коммерция 2009"; first Mobile Money Summit in the Cairo, Egypt. held in May 14-15, 2008; second annual GSMA Mobile Money Summit, held June 23-24, 2009 in Barcelona, Spain; .

МЕТА СТАТТІ

Метою нашої статті є обґрунтування концепції мобільних грошей як перспективного напрямку розвитку інформаційних технологій у грошовій сфері; дослідження економічної суті мобільних грошей, їх ролі та значення; узагальнення моделей здійснення платежів, міжнародних переказів та банківництва за допомогою мобільних грошей.

Обґрунтування отриманих наукових результатів.

Мобільні гроші з'явилися як наступний етап еволюції так званих електронних грошей. Нагадаємо, що останні "... в широкому розумінні визначаються як електронне зберігання грошової вартості за допомогою технічного пристрою, яке може широко застосовуватися для здійснення платежів на користь не тільки емітента, але й інших фірм, і яке не вимагає обов'язкового використання банківських рахунків для проведення трансакцій, а діє як передоплачений інструмент на пред'явника" [12]. В цілому, поширення електронних грошей сьогодні не було значних обсягів. Темпи їх поширення є досить повільними, а частка електронних грошей у загальній грошовій масі — незначною (на рівні 0,1% від суми готівки в обігу)³.

В той же час, мобільні телефони сьогодні визнані "технологією, яку найбільш швидко прийняли в історії людства". Сьогодні це найпопулярніша та найпоширеніша персональна технологія на планеті з приблизно 4,6 млрд користувачів у всьому світі на кінець 2009 року. Для порівняння, у 2009 р. 67% населення світу були користувачами мобільних телефонів і лише близько 26% населення — користувачами Інтернету [13]. За даними GSMA⁴, у 2009 р. кількість користувачів мобільних телефонів у 2 рази перевищила кількість користувачів кредитних карток [9].

Тому, на нашу думку і на думку багатьох відомих вчених та організацій, на сьогодні концепція електронних грошей у світі розвитку нових технологій найкраще може бути втілена у формі мобільних грошей.

Не існує єдиного підходу до визначення мобільних грошей (далі — м-грошей). Проаналізувавши ряд підходів до тлумачення суті м-грошей [2], [5], [7], [9], [10], ми дійшли висновку, що найбільш повним є визначення Асоціації GSM. На думку цієї організації, м-гроші стосуються "послуг, які фінансово пов'язують

споживачів за допомогою мобільних телефонів. М-гроші надають можливість будь-якому користувачу мобільного телефону — який має банківський рахунок чи немає його — депонувати грошову вартість на їх мобільний рахунок, переказувати вартість за допомогою звичайного телефонного пристрою іншому користувачу мобільного телефону, і дозволяє отримувачу легко і дешево обміняти цю грошову вартість знову на готівку" [9].

Російський економіст Станіцький С.С. вважає, що мобільні телефони як носії електронних грошей мають деякі переваги перед іншими пристроями. Наприклад, об'єднання в одному пристрої і самих грошей, у формі зашифрованої інформації, і системи, що здійснює зчитування цієї інформації, роль якої виконує телефон; можливість використання м-грошей як у віртуальній комерції, так і в рамках реального бізнесу; більша компактність, портативність, доступність, простота та зручність у використанні мобільних телефонів порівняно з персональними комп'ютерами; вища зносостійкість мобільних телефонів порівняно з платіжними картками, і тим більше — порівняно з готівковими грошима [2].

Вчені виділяють два головні напрямки розвитку мобільних грошей:

1) м-гроші як заміник готівки на розвинутих ринках;

2) забезпечення за допомогою м-грошей доступу до фінансових послуг для економік, що розвиваються [10].

Поширення мобільних грошей призвело до появи та розвитку нового виду фінансових послуг — мобільних, які створюють нові можливості для використання грошових коштів. "Мобільні фінансові послуги включають широкий спектр фінансової діяльності, в якій споживачі беруть участь або отримують до них доступ завдяки використанню мобільних телефонів" [4].

Основні категорії мобільних фінансових послуг включають:

1) мобільний банкінг (м-банкінг) — використання мобільного телефону для віддаленого доступу до банківського рахунку, в основному для перевірки його балансу та оплати рахунків;

2) переказ мобільних грошей — використання мобільного телефону для відправки коштів родичам чи друзям (P2P, person-to-person, користувач-користувачу), як правило,

через міжнародні кордони;

3) мобільна комерція (платежі) — використання мобільного телефону для здійснення платежів фізичних осіб за товари та послуги на користь юридичних осіб (P2B, person-to-business, користувач-бізнесу).

Подібної класифікації дотримується більшість вчених, що займаються дослідженням м-грошей [1], [4], [5], а також операторів зв'язку, асоціацій та установ [8], [10].

Дослідники мобільного банкігу виділяють дві його моделі, які відображають його соціально-економічну значимість:

— перша модель — м-банкінг як додаток до інших послуг, тобто він виступає альтернативним каналом доступу до банківських послуг для існуючих клієнтів;

— друга модель — трансформаційний м-банкінг, призначений для охопленого банківським обслуговуванням населення, як правило, з низькими доходами, з метою включення їх у законну банківську систему. Значна кількість такого населення виділяється не тільки в країнах, що розвиваються, але й в таких високорозвинутих, як США, особливо серед іммігрантів [1], [3], [11].

Доступ бідних людей до фінансових послуг досі є складною проблемою у багатьох країнах, що розвиваються. Сьогодні існує лише близько 0,5 млн банківських відділень у всьому світі порівняно з понад 3 млрд користувачів мобільних телефонів. Крім того, банківські перекази та перекази через спеціалізовані компанії виявляються надто дорогими та ризиковими, зокрема, для здійснення переказів у малих розмірах [6].

Потенційними соціально-економічними вигодами, які створюють перекази м-грошей, можуть бути:

1) Вдосконалений доступ до фінансових послуг — мобільний пристрій несе в собі потенціал розширення доступу до фінансових послуг як для людей, які мають банківські рахунки, так і для людей, які не мають можливості користуватися банківськими послугами. Це сприятиме переходу багатьох переказів із неформальних (тіньових) каналів у офіційні системи (за підрахунками Світового банку, обсяги грошових переказів, які здійснюються нелегальними шляхами, складають біля третини загальної суми всіх щорічних переказів).

2) Зниження вартості переказів — мобільні технології можуть знизити вартість грошових переказів, оскільки їх використання не потребує фізичних пунктів присутності (напр., філій, відділень банків і систем переказу коштів) та забезпечує своєчасний і безпечний спосіб здійснення трансакції.

3) Стимулювання росту та роз-

³ Розраховано для країн Єврозони, станом на 01.07.08 р., на основі даних: Euro-denominated Electronic Money in Circulation in the Euro Area // Monthly Bulletin. European Central Bank. 2008. Sept. P. 1; Euro Area Statistics. Monetary Aggregates and Counterparts // Monthly Bulletin. European Central Bank. 2008. Dec. — P. 12.

⁴ GSMA — Асоціація GSM (від назви групи Groupe Sp'cial Mobile, пізніше перейменованої в Global System for Mobile Communications) — глобальний цифровий стандарт для мобільного сотового зв'язку. Розроблений під егідою Європейського інституту стандартизації електрозв'язку (ETSI) в кінці 80-х років.

втку — грошові перекази є важливою рушійною силою для зростання та розвитку у країнах, що розвиваються. Світовий Банк підрахував, що скорочення комісій за перекази на 2-5% може спричинити зростання потоків офіційних переказів на 50-70%, підтримуючи локальні економіки. Підраховано також, що поява 100 додаткових мобільних телефонів у типовій країні, що розвивається, призводить до додаткових 0,8—1,2 процентних пунктів зростання ВВП на душу населення [6].

Головними соціально-економічними вигодами від здійснення мобільних платежів, або м-комерції, є такі:

— сприяння зростанню світових обсягів роздрібних платежів;

— створення можливостей для здійснення швидких безконтактних платежів;

— можливість використання м-грошей як реальної альтернативи готівці;

— здатність м-грошей здійснювати свій обіг як у рамках реальної, так і віртуальної економіки.

Телекомунікаційні компанії та фінансові установи також є зацікавленими в успішному розвитку концепції м-грошей. Емісія м-грошей телекомунікаційними компаніями забезпечує зниження рівня "текучості" їх клієнтської бази та завоювання прихильності клієнтів. Це може викликати також появу нових потенційних клієнтів та додаткових джерел отримання доходів (таких, як комісія за трансакції, валютний спред, плата за підключення послуг та ін.) та допомагає збільшити їх середній дохід на користувача. Для фінансових установ мобільний банкінг та м-гроші можуть допомогти збільшити клієнтську базу банків (тобто підвищити рівень проникнення банків), завоювати прихильність клієнтів, знизити операційні витрати, оплачувати за зобов'язаннями держави та ін. [8].

Слід зазначити, що з моменту своєї появи схеми з використанням м-грошей відзначилися дуже стрімким розвитком. На Самміті, присвяченому м-грошам, що був проведений у Каїрі у 2008 р., асоціація GSM доповіла про 54 існуючі ініціативи у сфері м-грошей на різних стадіях впровадження. А всього через рік ця цифра зросла до більш ніж 120 проєктів [9].

Прогнози подальшого розвитку ринку мобільних грошей також є дуже оптимістичними. Так, аналітики з Juniper Research до 2014 року прогнозують майже чотирикратний

ріст обсягів мобільних платежів: з 170 млрд дол. у 2010 р.⁵ до майже 630 млрд дол. у 2014 р. . В той же час, GSMA прогнозує ріст всесвітнього "офіційного" ринку переказів коштів з близько \$230 млрд до понад \$1 трлн. через 5 років завдяки використанню мобільних послуг⁶.

Тим не менше, сьогодні мобільні платежі залишаються досить непередбачуваним сегментом ринку електронних платежів, оскільки у цій сфері досі немає чіткого окреслення технологічної моделі та моделі фінансових потоків, залишаються відкритими питання технічного та правового захисту безпеки таких платежів, практично відсутнє фінансове регулювання та контроль за діяльністю подібних платіжних схем.

ВИСНОВКИ

Таким чином, стрімкий розвиток інформаційних технологій у фінансово-кредитній сфері спричинив появу інноваційного різновиду грошей — мобільних грошей, що, в свою чергу, несе значні вигоди для всіх сторін, котрі задіяні у процесі їх емісії та використання. Країни отримують вигоди від соціально-економічних переваг. Всі споживачі отримують вигоди від нових послуг переказу м-грошей, а особливо та частина населення, яка має досі обмежений доступ до фінансових послуг або взагалі немає такого доступу. Мобільна і фінансова індустрія можуть запропонувати нові інноваційні послуги та генерувати нові комісії. Фінансові регулятори можуть досягати своїх цілей стосовно впровадження вдосконаленого доступу до фінансових послуг для всіх груп споживачів (незалежно від того, чи мають вони банківський рахунок), а також конкуренції (менші ціни завдяки більш ефективному використанню мобільної інфраструктури), інновацій (нові послуги щодо переказу м-грошей) та скорочення числа неформальних каналів переказу коштів (більша прозорість грошових потоків). Проте залишається ряд невирішених питань, над якими потрібно працювати всім учасникам цього процесу і, в першу чергу, органам регулювання.

Література:

1. Криворучко С.В. Развитие рынка мобильных платежей // www.bankclub.ru/files/presentations/2009/krivoruchenko.ppt

2. Станицкий С.С. Мобильные деньги как средство осуществления расчётов в информационной эконо-

мике: автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата экономических наук: 08.00.01 / Рос. гос. гуманит. ун-т. — Москва, 2003. — С. 26.

3. Dr. L. Bangens, and B. Soderberg. Mobile Banking -Financial Services for the Unbanked? The Swedish Program for ICT in Developing Regions, SPIDER, Uppsala 2008 // http://www.spidercenter.org/files/m-banking_study.pdf

4. C. Boyd, K. Jacob. Mobile Financial Services and the Underbanked: Opportunities and Challenges for Mbanking and Mpayments. Chicago, Center for Financial Services Innovation, April 2007 // <http://www.finextra.com/Finextra-downloads/featuredocs/mbanking1.pdf>

5. Dolan, Jonathan. Accelerating the Development of Mobile Money Ecosystems. Washington, DC: IFC and the Harvard Kennedy School. Paper presented in the second annual GSMA Mobile Money Summit, held in June 23-24, 2009 in Barcelona, Spain // http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/publications/report_39_mobile_money_january_09.pdf

6. Enabling regulatory environment for mobile money transfer services. Public White Paper. Version 1.0. March 2008 // <http://psdblog.worldbank.org/files/gsm-mmt-recommendations.pdf>

7. Jenkins B. Developing Mobile Money Ecosystem. Washington, DC. IFC and the Harvard Kennedy School. Paper presented in the first Mobile Money Summit in the Cairo, Egypt, held in May 14—15, 2008 // http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/publications/report_30_MOBI-LEMONEY.pdf

8. Mobile banking, mobile money and telecommunication regulations. LIRNEasia and UP?NCPAG, 2009 // http://lirneasia.net/wp-content/uploads/2008/05/Mobile-2.0_Final_Hor_EA.pdf

9. Mobile Money for the Unbanked. Annual Report. GSMA, 2009 // http://www.gsmworld.com/documents/mmu_2009_annual_report.pdf

10. Mobile money. An overview for global telecommunications operators. EYGM Limited, 2009 // [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Mobile_Money/\\$File/Mobile_Money.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Mobile_Money/$File/Mobile_Money.pdf)

11. Porteous D. The Enabling Environment for Mobile Banking in Africa // Report commissioned by Department for International Development. 2006. Bankable Frontier Associates // <http://www.bankablefrontier.com>

12. Report on electronic money. ECB, August 1998 // <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/emoneyen.pdf>

13. The world in 2009: ICT facts and figures // http://www.itu.int/ITU-D/ict/material/Telecom09_flyer.pdf

⁵ Juniper Research: объем мобильных платежей в 2014 г достигнет \$630 млрд. 06.05.2010. MoneyNews // <http://moneynews.ru/News/13779/>

⁶ A. N. Gunawan. Mobile Money Business Track: understanding the Model and the Market // <http://www.slideshare.net/hamdani2/mobile-money-business-track-understanding-the-model-and-market>